

IJTIMOIIY TARMOQLARDA DINIY AXBOROT ISTE'MOLI MADANIYATINI TARBIYALASHNING ZARURATI

Azamova Sitora Ayonovna

SHDPI Ijtimoiy fanlar kafedrasi o'qituvchisi

Imomova Munavvar

Shahrisabz Davlat Pedagogika Instituti talabasi

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada, ijtimoiy tarmoqlarda diniy axborot iste'mol qilish madaniyatini shakllantirishning ahamiyati va zaruratini yoritishga bag'ishlangan. Muallif internet va ijtimoiy tarmoqlardagi diniy mazmundagi ma'lumotlarning ta'sirini o'rganadi va ularni iste'mol qilishda e'tibor berilishi lozim bo'lgan madaniy yondashuvlarni tahlil qiladi. Shuningdek, jamiyatda diniy bag'rikenglik va axborot madaniyatini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *ijtimoiy tarmoqlar, diniy axborot, axborot iste'moli, madaniyat, bag'rikenglik, axborot xavfsizligi, diniy bilim.*

Zamonaviy davrda ijtimoiy tarmoqlar hayotimizning ajralmas qismiga aylangan bo'lib, ular nafaqat axborot olish vositasi, balki diniy bilimlarni tarqatish maydoniga ham aylangan. Bu jarayonning ijobiy tomonlari bilan birga, diniy ekstremizm, noto'g'ri ma'lumot tarqatish va axborot manipulyatsiyasi kabi xavf-xatarlari ham mavjud. Shu sababli, ijtimoiy tarmoqlarda diniy axborotni iste'mol qilish madaniyatini tarbiyalash masalasi bugungi jamiyatning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

Mazkur maqolada ijtimoiy tarmoqlarda diniy axborot bilan ishlashda zarur bo'lgan madaniyatni shakllantirish yo'llari, axborot xavfsizligi va diniy bag'rikenglikni targ'ib qilish masalalari ko'rib chiqiladi.

Har bir inson hayotga kelar ekan, atrof-muhit va o'zi shakllangan jamiyatni o'rganib, tafakkuri orqali xulosa chiqaradi, yangi fikr va tushunchalar

bilan boyiydi. Shu asosda shaxs sifatida kamol topadi. Chinakam badiiy adabiyot esa bu xulosalarni go'zal va ta'sirli tarzda ifodalaydi, unutilmas voqealar orqali ularni chuqurlashtirib, mustahkamlaydi. Adabiyot insonda yuksak fazilatlarni shakllantirishda katta rol o'ynaydi.

Agar insonda ushbu fazilat va qadriyatlar yetishmasa, nafaqat yaxshi ishchi yoki xizmatchi, balki mukammal inson ham bo'la olmaydi. Bu fazilatlar shakllanmagan jamiyatda esa toza ma'naviy va iqtisodiy rivojlanishdan gapirish qiyin. Bunday holatdagi jamiyatni aldov va zo'ravonlikka moyil olomon deb atash mumkin.

Bugungi kunda ko'pchilik bo'sh vaqtini o'qishga emas, balki sifatsiz seriallar, oldi-qochdi xabarlar yoki badiiylikdan yiroq materiallarga sarflamoqda. Natijada nafaqat milliy va jahon adabiyoti, balki tafakkurga undaydigan jiddiy kitoblar ham e'tibordan chetda qolmoqda.

Bundan tashqari, farzandlarimiz kitobdan uzoqlashib borayotganini tanqid qilar ekanmiz, darhol internet va zamonaviy texnologiyalarni ayblashga moyilmiz. Aslida esa, texnika va texnologiyadan dunyo mamlakatlari unumli foydalanmoqda, lekin ular kitob, ayniqsa, mumtoz adabiyotni e'tiborsiz qoldirishmaydi. Kitobxonlik darajasi bo'yicha jahon mamlakatlari reytingini ko'rib, bunga ishonch hosil qilish mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarda diniy axborot iste'moli madaniyati

Diniy axborot iste'mol qilishning xususiyatlari

Ijtimoiy tarmoqlardagi diniy ma'lumotlar tezkorlik va keng qamrov bilan ajralib turadi. Ushbu platformalarda diniy bilimlar turli manbalardan tarqatiladi, ammo bu ma'lumotlarning barchasi ishonchli bo'lmasligi mumkin. Diniy axborot iste'mol qilishda:

- Ma'lumot manbasining ishonchliligi va mutaxassisligi;
- Mazmunning qonuniylik va axloqiy mezonlarga mosligi;
- Bag'rikenglik va tinchlikni targ'ib qilishiga e'tibor berish zarur.

Diniy axborot iste'molida xavfsizlik choralari

- Noto'g'ri yoki ekstremistik ma'lumotlarni aniqlash va ularga qarshi chora ko'rish.

- Axborot filtrlash vositalaridan foydalanish.

- Yoshlarni ijtimoiy tarmoqlardan to'g'ri foydalanishga o'rgatish.

Madaniy tarbiya va diniy bag'rikenglikni rivojlantirish

- Ijtimoiy tarmoqlarda diniy axborot iste'mol qilish jarayonida madaniy va axloqiy qadriyatlarga rioya qilish.

- Yoshlar o'rtasida bag'rikenglikni targ'ib qilish orqali turli dinlarga nisbatan hurmatni shakllantirish.

Amaliy tavsiyalar

- **Ta'lim tizimini takomillashtirish:** O'quv dasturlariga axborot xavfsizligi va diniy madaniyat mavzularini kiritish.

- **Media savodxonligini oshirish:** Yoshlar va aholiga ijtimoiy tarmoqlarda axborotni tahlil qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini o'rgatish.

- **Diniy liderlarning ishtiroki:** Din vakillari tomonidan ishonchli va tushunarli axborot tarqatish.

2007-yil oxiridan boshlab ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish sezilarli darajada ommalasha boshladi. Ushbu tarmoqlar voqea va hodisalarni tezkorlik bilan tarqatish qobiliyati tufayli kibermakonda keng tarqaldi. Ayniqsa, ulardan foydalanish odamlarga o'z istak va orzularini hech qanday cheklovlarsiz, odob-axloq me'yorlariga rioya qilmasdan ifodalash imkonini berdi. Internet ma'lumot, rasm va videolarni oson ulashish vositasiga aylangani tufayli, yoshlarning virtual dunyoda ko'p vaqt o'tkazishiga sabab bo'ldi. Tadqiqotlar ijtimoiy tarmoqlar foydalanuvchilarining aksariyati yoshlar ekanini ko'rsatadi, chunki ular yangiliklarga intiluvchi asosiy guruhni tashkil etadi. Natijada "Odnoklassniki", "Facebook", "Vkontakte", "Twitter" va "Moy mir" kabi tarmoqlar yoshlar orasida keng ommalashdi.

Biroq, bu jarayon yoshlar tarbiyasida ko'plab salbiy oqibatlariga olib kelmoqda. Masalan, internetga haddan tashqari bog'lanish, virtual dunyoda ortiqcha vaqt o'tkazish va agressiv kayfiyat paydo bo'lishiga sabab bo'lyapti.

Mutaxassislarning fikriga ko‘ra, boshni noto‘g‘ri holatda bir soat ushlab umurtqa pog‘onasiga zarar yetkazadi. Britaniyalik biolog Arik Sigmanning ta‘kidlashicha, ijtimoiy tarmoqlardan ortiqcha foydalanish real hayotda muloqot kamayishi va sog‘liq uchun zarar yetkazishi mumkin.

Masalaning yana bir jiddiy tomoni – ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ma‘naviyatiga salbiy ta‘siridir. Yoshlar ko‘pincha “ommaviy madaniyat” mahsulotlariga berilib, axloqiy me‘yorlarga zid narsalarga vaqt sarflamoqda. Ayrim jangari filmlar yoki nojo‘ya kontentlarga qiziqish ortmoqda. Taniqli jamiyatshunos Sherri Terkl bu holatni “insoniylikni barbod qiluvchi ahmoqlikning yangi shakli” deb atagan.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar sabab ko‘plab oilalar buzilib ketmoqda. Oila qadimdan xalqimiz uchun muqaddas hisoblangan, unda shakllangan tartib-qoidalar yoshlar tarbiyasida muhim rol o‘ynaydi. Ijtimoiy tarmoqlarda tarqatilayotgan axborotlar esa bu qadriyatlarni xira qilmoqda, yoshlarni ota-onaga qarshi qo‘yib, oson hayotga intiluvchi, mehr-muhabbatdan yiroq qilib tarbiyalashga sabab bo‘lyapti. Bu holat yoshlarni hayot sinovlariga bardoshsiz qilib tarbiyalaydi, oilaviy ajralishlar sonini oshiradi. Shu sabab, ijtimoiy tarmoqlardan oqilona va maqsadli foydalanish madaniyatini shakllantirish dolzarb vazifaga aylanmoqda.

Aslida, kibermakonning paydo bo‘lishi ilm-fan yutuqlarini tezkor qo‘llash, texnika va texnologiyalarni rivojlantirish hamda jamiyat taraqqiyotini jadallashtirish uchun imkoniyat yaratishi kerak edi. Internet orqali muloqot esa yoshlar ongini o‘ziga kuchli tortib olmoqda, bu esa jiddiy e‘tibor talab etadi.

Internet orqali muloqot hech qanday kuch sarflamasdan va cheklovlarga duch kelmasdan, omma ongiga ta‘sir o‘tkazish yo‘li bilan boshqalarni o‘z manfaatlariga xizmat qiladigan qudratli vositaga aylandi. Shunday qilib, ijtimoiy tarmoqlar bir-birini tanimaydigan bekorchilar guruhini shakllantiradigan, o‘zligini yo‘qotgan va buzg‘unchi kuchlarning maqsadlariga xizmat qiladigan platformaga aylanmoqda.

Bu vositalar turli yo‘llar bilan haqiqat va yolg‘on o‘rtasidagi farqni anglash qobiliyatini yo‘qotishga olib kelmoqda. Ayniqsa, hayotiy tajribasi yetarli bo‘lmagan va to‘g‘ri va noto‘g‘rini ajrata olmaydigan yoshlar kiber do‘stlariga o‘z sirlarini, shaxsiy hayotlarini va his-tuyg‘ularini ochiqchasiga oshkor qilmoqda. Natijada, soxta va shirin gaplar ta’sirida ular internetdan ajralib turolmaydigan, mas’uliyatsiz va o‘z hayotini boshqarishga qodir bo‘lmagan insonlarga aylanib bormoqda.

1-jadval Ijtimoiy tarmoqlarda diniy axborot iste'moli madaniyatini tarbiyalashning zarurati

Yo‘nalish	Tavsif	Zaruriyat sabablari	Kutilayotgan natija
Axborot manbalarining sifati	Ijtimoiy tarmoqlarda berilayotgan diniy axborotning ishonchliligi va ilmiy asosga ega ekanligini tekshirish.	Soxta axborotlarning tarqalishi va noto‘g‘ri ma’lumotlarning ta’sirini kamaytirish.	Ishonchli va ilmiy asoslangan diniy axborotlardan foydalanish o‘sadi.
Media savodxonlik	Diniy axborotni tahlil qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish.	Foydalanuvchilarning diniy axborotni tanlashda bilim va malakasi yetishmasligi.	Axborotni tanlashda foydalanuvchilar mas’uliyati oshadi.
Madaniy yondashuv	Diniy mavzudagi axborotni izlash, tarqatish va iste’mol qilishda odob va hurmatni saqlash.	Ijtimoiy tarmoqlarda diniy mavzularga nisbatan bepisand va tajovuzkor munosabatning kuchayishi.	Diniy mavzudagi muloqot madaniyati shakllanadi.

Yo‘nalish	Tavsif	Zaruriyat sabablari	Kutilayotgan natija
Hukumat va jamoatchilik ishtiroki	Ijtimoiy tarmoqlarda nazoratni kuchaytirish va foydalanuvchilarga diniy axborot iste‘moli bo‘yicha ko‘rsatmalar berish.	Ijtimoiy tarmoqlarda diniy mazmundagi radikal va ekstremistik kontentning tarqalishi.	Ekstremistik kontentning oldi olinadi va xavfsiz virtual muhit yaratiladi.
Ta‘lim va targ‘ibot	Yoshlarni diniy axborotni tanlash va undan to‘g‘ri foydalanish bo‘yicha o‘qitish va xabardorlikni oshirish.	Yoshlarning diniy mavzudagi noto‘g‘ri ma‘lumotlarga osongina ishonishi.	Yoshlar orasida diniy bilimlarning oshishi va mas‘uliyatli axborot iste‘moli rivojlanadi.

- **Zaruriyat sabablari:** Ushbu yo‘nalishning dolzarbligi va ijtimoiy ahamiyatini ta’kidlaydi.

- **Kutilayotgan natija:** Ijtimoiy tarmoqlarda diniy axborotni iste‘mol qilishdagi mavjud muammolarni hal etishdan kutilayotgan ijobiy o‘zgarishlarni ifodalaydi.

Internet orqali amalga oshiriladigan g‘oyaviy ta’sir va tazyiqning o‘ziga xos jihati shundaki, bu jarayon sezgirlikni oshirmasdan, bevosita qurbonlar yaratmasdan amalga oshadi va katta mablag‘larni talab qilmaydi. Axborot urushi, dushmanni yo‘q qilmasdan, katta xarajatlarsiz yuqori samaradorlikka erishadi.

Bunday ta’sirda g‘oyaviy hujum yo‘naltirilgan mamlakatlar aholisining istaklari, mentaliteti va mavjud muammolariga alohida e’tibor qaratilib, ularning ongi va dunyoqarashiga ta’sir ko‘rsatish, shakllangan qadriyatlarni o‘zgartirish yoki ularga ta’sir qiluvchi regulyatorlik rolini kamaytirish maqsad qilingan.

Bugungi kunda internet g'oyaviy kurash va targ'ibotning asosiy vositasiga aylanganini ekstremistik va terroristik g'oyalarni targ'ib qilish orqali ham kuzatish mumkin.

So'nggi yillarda terroristik tashkilotlar tomonidan g'oyalarini targ'ib qilishga qaratilgan veb-saytlarning soni keskin oshgan. Hozirgi kunda dunyo bo'ylab terrorchilar tomonidan foydalaniladigan 10 mingdan ortiq internet saytlar mavjud, va ular xizmat ko'rsatuvchi portallar soni doimiy ravishda oshib bormoqda.

Bunday internet saytlar tezda paydo bo'lib, keyinchalik yo'qoladi, lekin ularning mazmuni o'zgarmasdan, nomi va domeni tez-tez almashtiriladi. Internetning terrorchilar uchun qulay bo'lgan jihatlari quyidagilardan iborat:

- Internetga oson kirish imkoniyati;
- Foydalanuvchilar sonining kattaligi;
- Aloqaning anonimligi;
- Tashqaridan boshqarish va tahrir qilishning cheklanganligi;
- Axborotlarning qisqa vaqt ichida keng miqyosda tarqalishi;
- Faoliyatning sarf-xarajatlari bir necha barobar pastligi.

Terroristlar internetni quyidagi maqsadlar uchun ishlatadilar:

- Targ'ibot va tashviqot qilish maqsadida ma'lumot tarqatish;
- Yangi a'zolari jalb qilish (verbovka);
- A'zolik va xayriya mablag'larini yig'ish va ularni ishlatish;
- Tarmoq va bo'limlarni tashkil etish;
- Terroristlarni o'qitish, ko'rsatmalar berish;
- Razvedka va ma'lumotlar qidirish;
- Yangi terroristik harakatlarni rejalashtirish va boshqarish.

Ijtimoiy tarmoqlarda diniy axborot iste'mol qilish madaniyatini tarbiyalash bugungi globallashuv davrida ijtimoiy barqarorlikni saqlash va yoshlarni ekstremistik g'oyalardan himoya qilishning muhim omilidir. Diniy axborot bilan ishlash madaniyati axborot xavfsizligini ta'minlash, bag'rikenglikni targ'ib qilish va jamiyatda barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu

bois, davlat va jamiyatning bu boradagi hamkorligi va faoliyati muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR.

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlik masalalariga oid ma’ruzalari.
3. “Axborot xavfsizligi asoslari” bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami.
4. Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetining axborot madaniyati mavzusidagi ilmiy-tadqiqot ishlari.
5. I.A. Karimov, “Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch”, T.: O‘zbekiston, 2008.
6. O‘zbekistonda yoshlar siyosati va axborot xavfsizligini ta’minlash bo‘yicha qonunchilik hujjatlari.
7. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
8. Omonov B. N., Ochilova G. A., Azamova S. A. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ECOLOGICAL ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN //World of Scientific news in Science. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 15-28.
9. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
10. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.

11. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
12. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
13. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
14. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.
15. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O 'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.
16. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.